УДК 75.02.322

Т.М. Бердникова,
Л.М. Шкляева

АПАС РАЙОНЫ РӘССАМНАР ИҖАТЫНДА
(пленэр мисалында)

В данной статье рассматривается положительный опыт проведения пленэра, как для его участников-художников, так и для населения тех мест, где он проводится. Описываемый в публикации пленэр был организован в 2023 г. Союзом художников Татарстана в Апастовском районе республики для российских живописцев и графиков. Куратором мероприятия выступил М.М. Мингазов, советский и российский художник, народный художник и заслуженный деятель искусств Республики Татарстан.

Основной задачей данного пленэра стало раскрытие своеобразной привлекательности апастовской земли живописными средствами. Участникам были предложены темы, отражающие историю и культуру этого района. Художники стремились запечатлеть природное богатство края, виды традиционных жилых строений и мечетей, портреты местных жителей в самобытной среде и фольклорные сюжеты локального характера. Поскольку пленэр по определению предполагает творческую работу на открытом воздухе при естественном освещении, стимулирующую креативный потенциал, то каждому участнику указанного процесса удалось создать интересные произведения, которые привлекли доброжелательное внимание общественности Апастовского района. Благодаря им у жителей произошло обновление восприятия привычного окружения в позитивном направлении, что способствовало повышению чувства гордости за свою малую Родину. Приезжие участники пленэра по возвращению домой демонстрировали пленэрные работы и делились интересными впечатлениями с окружающими, чем стимулировали желание посетить Апастовский район у потенциальных туристов. В публикации описывается культурное своеобразие района, как источник вдохновения для мастеров. Акцентируется внимание на каких именно темах местной истории и культуры остановили свой выбор участники данного пленэра.

Ключевые слова: пленэр, Татарстан, художники, Апастовский район, арт-туризм.

This article examines the positive experience of conducting a plein air, both for the artist participants and for the local communities. The plein air described in this publication was organized in 2023 by the Union of Artists of Tatarstan in the Apastovsky District of the Republic for Russian painters and graphic artists. The event was curated by M.M. Mingazov, a Soviet and Russian artist, People's Artist, and Honored Artist of the Republic of Tatarstan.

The main goal of this plein air was to reveal the unique appeal of the Apastovsky region through painting. Participants were offered themes reflecting the history and culture of the region. The artists sought to capture the region's natural wealth, views of traditional residential buildings and mosques, portraits of local residents in their unique environment and local folklore. Since plein air painting by definition involves creative work outdoors in natural light, stimulating creativity, each participant in this process managed to create engaging works that attracted the enthusiastic attention of the Apastovsky District community. Thanks to these works, residents experienced a

positive change in their perception of their familiar surroundings, which contributed to a heightened sense of pride in their small homeland. Upon returning home, visiting plein air participants displayed their plein air works and shared their interesting impressions with others, thereby stimulating potential tourists to visit the Apastovsky District. The publication describes the district's cultural diversity as a source of inspiration for the artists. It also highlights the specific themes of local history and culture that the plein air participants chose.

Keywords: plein air, Tatarstan, artists, Apastovsky District, art tourism.

Рәссамнарның табигатьтәге объектларны натурадан рәсемгә төшерүен күздә тоткан пленэрга (фр. plein air «саф һава») чыгу традициясе XIX гасырның беренче яртысыннан ук килә: ул Барбизон нәкышь мәктәбе эшләгән чорда башлангыч ала һәм алга таба импрессионистлар иҗатында ныклы позицияләр яулый. Бу уңай тәҗрибәне Россия рәссамнары да кабул итә. Пленэрда К. Коровин, В. Серов, А. Саврасов, Н. Фешин һ. б. уңышлы эшли. Шул вакыттан алып бүгенге көнгә кадәр пленэр рәссамнарның һөнәри үсеш процессында мөһим өлеш кенә түгел, бәлки ышанычлы материалга таянган иҗат планнарының әһәмиятле чыганагын тәшкил итә. Хәзерге заманда пленэр оештыручылар аларны үткәрү мөмкинлеген ничек тә табарга тырышалар, әйтик, җәмәгатьчелек һәм идарә аппараты вәкилләрен җәлеп итеп, аларның ярдәменнән дә файдалалар.

Шул рәвешле, җирле җитәкчелек ярдәме белән 2023 елның июнендә Татарстан Рәссамнар берлегенең 44 нче пленэры старт ала. Бу юлы ул республиканың башка районнарындагы кебек үк уникаль, рәсми рәвештә танылган мәдәни мирас объектлары урнашкан Апас районында узды. Әлеге төбәктә җирле халык өчен әһәмияте зур булган башка «һәйкәлләр» дә бар [3]: аларга Апас районының төрле үзенчәлекле һөнәрчелек эшләнмәләре, шулай ук җирле осталар образлары керә. Әлеге матди булмаган «һәйкәлләр» район үсешенә үз өлешен керткән танылган шәхесләрне: укытучыларны, табибларны, авыл хезмәтчәннәрен, хәрбиләрне һ.б.ны каһарманлаштырудан гыйбарәт.

Уникаль мирасны төрле ысуллар белән саклап калырга һәм аңа җәмәгатьчелекнең, киләчәк буыннарның игътибарын төрлечә җәлеп итәргә мөмкин. Әлеге пленэр – шуны максат иткән чараларның берсе. Анда катнашучылар үз әсәрләрен мәдәни хәтерне теркәргә ярдәм итүче сәнгати иҗат нәтиҗәсе буларак карыйлар [1]. Рәссамнар һәм графиклар пленэрда үз миссияләрен түбәндәгечә формалаштыралар: натурадан ясалган этюдларга таянып, районның мәдәни мирас объектларын гәүдәләндерү, биредә барган тарихи вакыйгаларның һәм процессларның мәгънәләрен актуальләштерү, алар белән бәйле шәхесләрнең портретларын, шулай ук корылма, урам, авыл һәм табигать күренешләрен сурәтләү [2].

Бу мәкаләнең максаты – пленэр эшчәнлеген сынлы сәнгать әсәрләре иҗат итү буларак кына түгел, ә хәзерге заман рәссамнарының пленэр уздырылган район мәдәниятенә керткән өлеше итеп тә карау. Анда Россия рәссамнары үз әсәрләрен җирле тарихка һәм мәдәнияткә

(бу очракта – Татарстан Республикасының Апас районы) караган материалларга таянып иҗат итәләр. Фәнни яңалык менә шуны колачлаган пленэр тәҗрибәсен тасвирлаудан гыйбарәт. Мәкаләнең җәмәгатьчелек һәм тиешле эшчәнлек өлкәләрендәге белгечләр өчен дә гамәли әһәмияте зур.

Шунысын да билгеләп үтәргә кирәк: бу проектны гамәлгә ашырганда, рәссамнар район территориясенә, аның табигый үзенчәлегенә һәм анда яшәүче халыкның характерлы менталитетына зур әһәмият бирәләр. Булачак әсәрләрнең авторлары, аутентик мохиткә чумып, иҗади импульс алалар. Шулай итеп, районның мәдәнияте һәм тарихы белән бәйле темаларны чагылдырган фикер-идеяләр туа һәм алар төрле сәнгать чаралары ярдәмендә гәүдәләндерелә.

Бу мәкалә өчен материал булып пленэр процесслары, анда катнашучылар белән әңгәмәләр һәм әсәрләр белән аларны иҗат итү барышында ук танышу хезмәт итте. Кыр тикшеренүләре, сәнгать белемендәге чагыштырма анализ һәм аның нәтиҗәләрен гомумиләштерү методлары кулланылды.

Пленэрда катнашучыларның күбесе үз тәэсирләре, фикерләре белән уртаклашты, шуларның берсе – Череповецтан килгән сәнгать белгече һәм рәссам Филиппова Вера Ивановна. Ул Апас авылының мәдәни мирасында Татарстан һәм Россия тарихындагы вакыйгаларның чагылыш табуын билгеләп үтте. Биредә халыкчан традицияләрне һәм заманчалыкны органик рәвештә берләштергән иң яхшы тенденцияләр урын ала.

В.И. Филлипова бу пленэрга дәүләтебезнең төрле почмакларыннан җыелган рәссамнарның татар милли стилендә төзелгән һәм агачка кисеп-уеп бизәк төшереп эшләнгән үзенчәлекле авыл йортларын, уңайлы парк зоналарын һәм Апас районы табигатенең матурлыгын күреп гаҗәпкә калулары турында сөйләде.

Бу рәссамнарның күбесе натурадан күчереп ясау өчен традицион йортларны сайлаган. Череповецтан килгән рәссам Кондратенко Владимир Анатольевич та шулар исәбенә керә. Ул мондагы мәчетләрнең үзенчәлекле матурлыгы турында тәэсирләнеп сөйли, һәм бу аны югарыга омтылган әлеге гыйбадәтханәләренең якты образларын да колачлаган пейзаж язарга рухландыра. Рәссам аларны полотнога шундый итеп урнаштырган ки, алар җылы алтынсу төсләргә чумган башка йортлардан өскәрәк калкып, композицион үзәк тәшкил итәләр.

Кояш яктысында урамда эшләгән В.А. Кондратенко халыкның кунакчыл һәм игелекле булуына игътибар итә, аның фикерен пленэрда катнашкан Малышева Любовь Викторовна раслый. Ул Апаска Пермь краеннан килә һәм ачык һавада матур этюдлар ясый. Беркадәр вакыттан соң ул, Россиянең башка төбәкләрендәгегә караганда, Татарстан хөкүмәте рәссамнарга күбрәк игътибарлы, дигән нәтиҗәгә килә. Л.В. Малышева Апаска кергәндәге манзарага соклана. Ул үзен дулкынландырган шушы күренешне киндердә ачык контраст төсләрдә сурәтләгән.

Татарстанның Чирмешән авылыннан Вилданов Фәйзелхак Габделхак улы иҗади бурычны башкача хәл итә. Ул Апаска якын гына урнашкан Кызлар тавы турындагы риваятьләр белән кызыксына һәм аның пейзажын чынбарлыкка туры китереп, җәйге яшеллеккә хас төрле төсләрне кулланып сурәтли. Бу тауның сере Лениногорск рәссамы, педагог Крылова Нина Сергеевнаны да үзенә җәлеп итә. Ул бу теманы чынбарлыкка якын итеп, әмма тауда яшәүче стильләштерелгән серле затларга урын калдырып, күптөсле гүзәл сюжет композициясе ярдәмендә ача. Апас районына беренче мәртәбә килгәч, ул биредә яшәүче кешеләрнең ярдәмчеллегенә, авыл күренешләренең гүзәллегенә һәм һәр туар таңны сихри серлелеккә күмгән иртәнге томанга соклана, болар барысы исә аның иҗади фантазиясен активлаштыра.

Лениногорскидан рәссам Таманян Агуник Жоржиковна да бу пленэрда шундый ук хис-халәтләр кичерә. Аның сүзләренә караганда, Апас үзенең ачык йөзле кешеләре, үзенчәлекле авыл урамнары белән заманча кечкенә шәһәрчекне хәтерләтә. Апас яшьләре дә үз районнарының тарихы һәм мәдәнияте белән горурланырга һәм аны үстерүгә үз өлешләрен кертергә тиеш, дип ассызыклый рәссам А.Ж. Таманян. Ул татар актрисасы, җырчы һәм композитор, РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Апас районының Тутай авылын аеруча яраткан Сара Садыйкова (әнисе Бибигайшә шунда туган) образын гәүдәләндерүгә алына [4]. А.Ж. Таманян бу авыл күренешләрен сурәтләп, тынычлык һәм тынлык тойгыларын чагылдырып, уйлаганнарын этюд эше ярдәмендә чынга ашыруга ирешә.

Түбән Камадан рәссам Әфләтунов Марат Сәгадәт улы хәзерге вакытта Апаста яшәүче танылган кешеләрнең график портретлары сериясен ясарга карар кыла. Ул аларның тормышын күзәтә, сөйләшә-аралаша, һәм нәтиҗәдә эшләрендә тышкы охшашлыкны гына түгел (авыл халкы өчен бу бик кадерле), бәлки аерым кешеләргә генә хас характерлы үзенчәлекләрне дә чагылдыра.

Яшел Үзәннән Новиков Владимир Николаевич, пленэрда катнашучылар белән бергә Апастагы туган якны өйрәнү музее экспозициясендә гомерен хезмәткә багышлаган авыл хатыны – Хезмәт Герое Мәгъсүмә Садри кызы Кәлимуллинаның фотосурәтен күреп соклана. Аңарда шунда ук бу хатынның портретын ясау теләге туа. Рәссам хәтта портретны күз алдына да китерә. Ул пленэрның уңышын көтелмәгән темаларның күңелдә яңгыраш табуы белән бәйләп аңлата.

Казан рәссамнары Татьяна һәм Юрий Бердниковлар да авыл табибы образын тудыруга беренчел этәргечне биредә ала. 1960 елларда Апас районы Шонгат авылы хастаханәсендә эшләгән легендар хирург Борис Борисович Мосихинны алар яхшы беләләр. Казан медицина институтын тәмамлаганнан соң, ул бу районга эшкә җибәрелә, һәм килүенең икенче көнендә үк аңа керосин лампасы яктысында бер баланы ана карынынннан ярып алырга туры килә. Операция уңышлы уза: ана да, сабый бала да исән кала. Ул коткарган авырулар исемлегендә алар – беренчеләр. Ямь-яшел үләннәр, яңа сөрелгән басу-кырлар фонында язгы җылы төсләр белән ясалган картинада бүрәнәдән са-

лынган хастаханәнең агач капкасы янында яшь табиб басып тора. Бу уникаль йорт 1883 елда земство акчасына төзелә. Ул 2004 елда тулысынча янып беткән [4].

Апаста Татарстан Рәссамнар берлеге тарафыннан оештырылган һәм үткәрелгән пленэрның әһәмияте гаять зур. Тәҗрибәле рәссамнар иҗади импульс һәм аны гамәлгә ашыру мөмкинлеге алдылар. Дустанә, ышанычлы вазгыять барлыкка килү аеруча сокландыра: яшь рәссамнар биредә катнашкан өлкәнрәк буыннан күп нәрсәгә генә түгел, бәлки тәнкыйтьне дә дөрес һәм урынлы кабул итәргә өйрәнә. Апаста булу аларны профессиональ яктан үстерә. Килгән рәссамнарның төбәктәге пейзажлар, тарихи сюжетлар белән кызыксынуын күреп, район халкы да табигать күренешләренә, таныш авылдашлары образларына бөтенләй башкача карый башлый.

Апас районында булган рәссамнар күпсанлы пленэр этюдлары гына түгел, алар нигезендә җирле тарих һәм мәдәният белән бәйле темаларга тулы реалистик әсәрләр (пейзажлар һәм портретлар), шулай ук бу төбәкнең мифологик, дини, этномәдәни символларына бай картиналар да иҗат итәләр. Шул рәвешле, рәссамнар Татарстанның Апас районы мәдәнияте үсешенә зур өлеш кертәләр.

Әдәбият

1. *Рабилова З.Ж., Головачева Н.П.* Специфика творческой деятельности в пленэрной живописи // Омский научный вестник. Социально-экономические и общественные науки. № 1 (135), 2015. С. 135–137.

2. *Ляхова Н.Б., Ерёмкин Д.И., Лебедева О.Е.* Прогнозирование развития туристских предприятий в современных условиях // Вестник Алтайской академии экономики и права. 2023. № 8–1. С. 88–92.

3. *Сункишев А.* Апастовская историко-краеведческая энциклопедия. Т. 1. Памятники археологии, истории, культуры, природы, водные и другие объекты. Казань: Респ. центр мониторинга качества образования, 2013. 231 с.: ил.

4. *Сункишев А.* Апастовская историко-краеведческая энциклопедия. Т. 2. Населенные пункты. Казань: Школа, 2014. 228 с.

Бердникова Татьяна Михайловна,
В.Г. Тимирясов исемендәге Казан инновация университеты профессоры

Шкляева Людмила Михайловна,
сәнгать фәннәре кандидаты, ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының Сәнгать белеме үзәге өлкән фәнни хезмәткәре

Бердникова Татьяна Михайловна,
профессор Казанского инновационного университета имени В.Г. Тимирясова (ИЭУП)
tberdnikova1958@mail.ru

Шкляева Людмила Михайловна,
кандидат искусствоведения, старший научный сотрудник Центра искусствоведения Института языка, литературы и искусства имени Г. Ибрагимова АН РТ
luda-next@yandex.ru